

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

Sekretess B angående **förordnande av målsägandebiträde**

Svea hovrätts beslut den 30 januari 2024 i mål 801-25

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att svara skriftligt på överklagandet. Svaret ska särskilt avse frågan om betydelsen av att målsäganden självständigt klagat i ansvarsdelen. Riksåklagaren ska enligt föreläggandet även yttra sig gällande om det vidhålls att åklagaren inte för målsägandens talan i hovrätten. Följande anför.

Inställning

Det vidhålls att åklagaren inte för målsägandens talan i hovrätten.

Hovrättens beslut bör upphävas och Sekretess B:s begäran om att advokaten OS ska förordnas som målsägandebiträde för henne i hovrätten bör bifallas.

Jag tillstyrker prövningstillstånd.

Bakgrund

Den tilltalade har, såvitt gäller Sekretess B, dömts i tingsrätten för våldtäkt mot barn vid åtminstone 50 tillfällen och utnyttjande av barn för sexuell posering i 60 fall.

Åklagaren har överklagat domen och yrkat att den tilltalade, när det gäller gärningarna mot Sekretess B, ska dömas för grova brott. I övrigt godtas tingsrättens dom i skulddelen när det gäller (bl.a.) Sekretess B.

Sekretess B, som biträtt åtalet, har självständigt överklagat tingsrättens dom med yrkande om att hovrätten ska döma den tilltalade ”i enlighet med åtalet för grov våldtäkt mot barn (åp 1.1) samt grovt utnyttjande av barn för sexuell posering (åp 1.2) i brottskonkurrens”. Hon har gjort gällande att det rör sig om fler fall av våldtäkt mot barn och fler fall av utnyttjande av barn för sexuell posering än vad tingsrätten har dömt den tilltalade för. Sekretess B har vidare yrkat att hovrätten ska besluta om att den tilltalade och hans föräldrar ska betala ytterligare 1 180 000 kr respektive 400 000 kr i skadestånd. Slutligen har Sekretess B yrkat att hovrätten ska förordna advokaten OS som målsägandebiträde i hovrätten.

Åklagaren har till hovrätten förklarat att hon inte kommer att föra målsägandenas talan i hovrätten. Enligt åklagaren bör målsägandebiträde förordnas för Sekretess B även i hovrätten.

Hovrätten har i det nu överklagade beslutet avslagit Sekretess B:s yrkande om målsägandebiträde. Som skäl för beslutet har hovrätten angett att målsäganden inte ska höras om i hovrätten, att skadestandsfrågorna inte är av komplicerad art och att det inte heller kommit fram något annat tillräckligt skäl för att förordna målsägandebiträde för Sekretess B.

Hovrätten har lagt till följande avslutande kommentar till beslutet.

[Sekretess B] upplyses om att hovrätten vid denna utgång utgår från att de inte längre vidhåller sina överklagande i ansvarsdelen och att de låter åklagaren företräda dem i skadestandsdelen. Sekretess B och Sekretess D upplyses vidare om att hovrätten utgår från att de inte längre biträder åtalet. I sådant fall behöver målsägandena inte inställa sig till en kommande huvudförhandling. Om målsäganden ändå vill vidhålla sina överklaganden i ansvarsdelen och/eller fortsätta att biträda åtalet har de möjlighet till det. I sådant fall ska de höra av sig till hovrätten som i förekommande fall kommer att kalla dem att inställa sig genom ombud eller vårdnadshavare till huvudförhandlingen.

Min bedömning

I mål om sexualbrott ska enligt 1 § lagen (1988:609) om målsägandebiträde ett målsägandebiträde förordnas, om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av ett sådant biträde. Denna presumtion för ett förordnande är mycket stark och det ska i allmänhet inte ske någon prövning av målsägandens behov av biträde, fränsett den situationen att ett annat biträde redan är förordnat (se prop. 1987/88:107 s. 19 f. och 37, prop. 1989/90:158 s. 11 och prop. 2017/18:86 s 16).

När åklagaren eller den tilltalade har överklagat domen i ansvarsdelen, ska enligt 1 a § andra stycket i lagen ett målsägandebiträde förordnas i högre rätt under de förutsättningar som anges i 1 §. Vid bedömningen av frågan om målsäganden har behov av ett målsägandebiträde i högre rätt ska det även beaktas om målsäganden ska höras, vad som ska prövas i fråga om enskilt anspråk och om det finns något annat särskilt skäl. Prövningen i högre rätt ska ske utifrån omständigheterna i det enskilda fallet och de behov som målsäganden har i överrättsprocessen (jfr ”Målsägandebiträdet i hovrätten II” NJA 2020 s. 141 p. 15 och ”Målsägandebiträdet i hovrätten” NJA 2018 s. 922 p. 18 med hänvisning till prop. 2017/18:86 s. 47).

Det nu överklagande målet gäller åtal för våldtäkt mot barn och utnyttjande av barn för sexuell posering. Målsägandebiträde ska därför förordnas om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av sådant biträde i hovrätten.

En grundläggande uppgift för målsägandebiträdet är att ta till vara målsägandens intressen i målet samt lämna stöd och hjälp till målsäganden (3 § första stycket lagen om målsägandebiträde).

I sitt överklagande av hovrättens beslut har Sekretess B redogjort för de personliga omständigheter som innebär att det i det här fallet finns ett särskilt behov av stöd och hjälp av ett eget biträde i brottmålsprocessen. Det är vidare frågan om mycket allvarliga sexualbrott mot ett litet barn. Gärningarnas allvar, omständigheterna kring gärningarna samt målsägandens ålder och personliga förhållanden talar för att Sekretess B har ett behov av biträde. Presumtionen om förordnande av målsägandebiträde vid sexualbrott gäller enligt min uppfattning i det här fallet alltså redan med hänvisning till dessa omständigheter.

Att Sekretess B har biträtt åtalet och därmed har behov av ett målsägandebiträde kan utgöra ett särskilt skäl för att förordna målsägandebiträde i högre rätt (se prop. 2017/18:86 s. 47 f.). I princip bör det dock krävas att biträdandet har kommit till ett konkret uttryck, t.ex. genom att målsäganden framställer eget yrkande eller lägger fram egen bevisning. Sekretess B har, såvitt kan utläsas, inte tidigare varit aktiv på det beskrivna sättet som part i ansvarsdelen.

Emellertid har Sekretess B nu överklagat tingsrättens dom självständigt och i överklagandet yrkat att den tilltalade ska dömas i enlighet med åtalet. Det framgår av överklagandet att hon gör gällande att den tilltalade ska dömas för fler fall av våldtäkt mot barn och fler fall av utnyttjande av barn för sexuell posering än vad tingsrätten har dömt för. Hennes överklagande skiljer sig i detta avseende från åklagarnas, som utgår från ett godtagande av tingsrättens bedömning av skuldfrågan inklusive antalet gärningar. Genom målsägandens överklagande är fler gärningar uppe till hovrättens prövning och överklagandet måste därför förstås som att hon som part i ansvarsdelen för en egen talan i ansvarsfrågan som skiljer sig från åklagarens.

Hovrätten har utgått från att målsäganden vid den utgång i frågan om målsägandebiträde som hovrätten har beslutat om inte längre vidhåller sitt överklagande i ansvarsdelen, låter åklagaren företräda henne i skadeståndsdelen och inte längre biträder åtalet.

En sådan utgångspunkt förutsätter i så fall att målsäganden avstår sin rätt att föra talan i ansvarsfrågan på det sätt som hon önskar. Åklagaren har dessutom till hovrätten förklarat att hon inte avser att föra Sekretess B:s skadeståndstalan. Målsägandens behov av juridiskt biträde i den delen har därför inte kunnat tillgodoses genom åklagaren (jfr NJA 2020 s. 141).

En konsekvens av att Sekretess B inte får stöd av ett målsägandebiträde är att hon, om hon trots allt vidhåller sitt överklagande i ansvarsdelen och fortsätter att biträda åtalet, får föra sin självständiga ansvarstalan utan juridiskt biträde i en brottmålsprocess som rör många mycket allvarliga och integritetskränkande gärningar mot henne. Hon kan, i något skede av den kommande brottmålsprocessen, komma att vilja åberopa egen bevisning i ansvarsfrågan och hon kommer behöva argumentera för grunderna för sitt yrkande i ansvarsfrågan.

Hennes talan kräver uppenbart ett juridiskt stöd för att ansvarsfrågan ska kunna behandlas tillfredsställande. Till detta kommer att målsäganden på något sätt måste vara närvarande vid en eventuell huvudförhandling i hovrätten för att hennes överklagande inte ska förfalla.

Att Sekretess B självständigt klagat i ansvarsdelen innebär i det här fallet enligt min uppfattning att det finns ett särskilt skäl för att förordna målsägandebiträde i hovrätten.

En av målsägandebiträdets viktigaste uppgifter är vidare att bistå målsäganden med att föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet, om detta inte görs av åklagaren (3 § andra stycket lagen om målsägandebiträde).

Skadeståndsanspråket grundar sig i det här fallet på ett brott som hör under allmänt åtal och åklagaren har därför enligt 22 kap. 2 § rättegångsbalken en skyldighet att på målsägandens begäran i samband med åtalet förbereda och utföra även målsägandens talan, om det kan ske utan väsentlig olägenhet och anspråket inte är uppenbart obefogat.

Vid åtal om våldtäkt är det ofta, som i detta fall, fråga om betydande skadeståndsbelopp. I det här fallet rör det sig om ett mycket stort antal gärningar. Det har krävts en utförlig argumentation i skadeståndsdelen i tingsrätten som målsägandebiträdet har ansvarat för och det kommer, med beaktande av hur skadeståndsyrkandet har utformats i hovrätten, krävas en motsvarande utförlig argumentation i överrätt. Målsägandens talan om skadestånd kan i det här fallet inte föras lika väl av åklagaren. Sekretess B motsätter sig dessutom att åklagaren förbereder och utför hennes talan om skadestånd i hovrätten. (Jfr prop. 2017/18:86 s. 25 f. och NJA 2018 s. 922.)

Vid en helhetsbedömning utifrån de redovisade omständigheterna vidhålls det att åklagaren inte för målsägandens talan i hovrätten och görs den bedömningen att ett målsägandebiträde bör förordnas för Sekretess B i enlighet med hennes begäran.

Prövningstillstånd

Den reform om målsägandebiträde i överrätt som trädde i kraft 2018 tycks delvis ha lett till en alltför restriktiv praxis i förhållande till den utgångspunkt som fortfarande gäller om att ett målsägandebiträde ska förordnas i övre rätt om målsäganden har behov av det (se prop. 2017/18:76 s. 24 f.).

Högsta domstolen har i avgörandena "Målsägandebiträdet i hovrätten" NJA 2018 s. 922 och "Målsägandebiträdet i hovrätten II" NJA 2020 s. 141 uttalat sig i fråga om förordnande av målsägandebiträde i högre rätt. Vägledningen genom dessa tidigare prejudikat ger dock inte svar på frågorna i det nu överklagade målet.

På grund av den alltför restriktiva praxis som utvecklats i hovrätterna och med hänvisning till att vare sig förarbeten eller praxis innehåller tillräckliga anvisningar för tillämpningen är det min bedömning att det behövs ytterligare vägledning från Högsta domstolen om förutsättningarna för förordnande av målsägandebiträde i överrätt.

Behovet av vägledning gäller – vid sidan av de situationer då målsäganden överklagar självständigt i ansvarsfrågan – även frågan om vilket utrymme det finns att frångå presumptionen om förordnande av målsägandebiträde vid allvarliga sexualbrott mot små barn.

Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att målet prövas. Jag tillstyrker prövningstillstånd.

Katarina Johansson Welin

Eva Bloch

Kopia till

Kammaråklagarna Marika Hoppe och Katarina Johansson
City åklagarkammare (AM-8862-24)
Utvecklingscentrum